

“Westphalia-Sistemi”ne Karşı “Millet-Sistemi” Söylemi ve Soğuk Savaş Sonrası’nda “Uluslararası Siyaset”

Kemal ÇİFTÇİ*

Received/Geliş: 28.03.2018

Accepted/Kabul: 26.11.2018

Öz

Birinci Dünya Savaşı sonrasında akademik bir disiplin haline gelmeye başlayan “Uluslararası İlişkiler”in, Soğuk Savaş dönemindeki hakim kuramı “Realizm” olmuştur. “Realizm”in, modern uluslararası ilişkileri, Avrupa’da ortaya çıkan ve Avrupa dışına taşınan “Westphalia-Sistemi”nin ortaya çıkardığı ulus-devlet anlayışı ve kavramları ile izah etmesi tartışmasız bir “gerçeklik” haline dönüştürülmüştür.

Kilise-devlet ayrışmasının bir sonucu olarak Protestanlar ve Katolikler arasında 1618’de Orta Avrupa’da patlak veren ve 1648’de sona eren Otuz Yıl Savaşları, Avrupa’da ulus-devlet anlayışına dayanan “Westphalia-Sistemi”nin ortaya çıkmasına yol açmıştır. “Westphalia-Sistemi”nin ulus-devlet anlayışına bağlı olarak ortaya çıktığı dönem boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan toplulukların, din ya da mezhep esasına göre örgütlenerek yönetilmesi esasına dayanan “Millet-Sistemi” bulunmaktaydı. “Millet-Sistemi”, “Westphalia-Sistemi”nin ürettiği ulusçuluk akımlarının yayılmasıyla birlikte 19. yüzyılda bir krizle karşılaşmış ve neticede Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasıyla birlikte sona ermiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise “Westphalia-Sistemi”ne karşı küreselleşme ve etno-merkezli yerellik şeklinde ortaya çıkan meydan okumalara karşı, alternatif bir dünya-sistemi yaklaşımı olarak “Millet-Sistemi” anlayışıyla etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmalardan kaynaklanan çatışmaları önleyerek barışçı bir dünya düzeninin tesis edilmesinin olanaklı olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada, “Westphalia-Sistemi”nin alternatifi olarak Ahmet Davutoğlu’nun ileri sürdüğü “Millet-Sistemi” kavrayışıyla Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyaseti okunmaya çalışılmış ve çalışma “Westphalia-Sistemi” ve “Millet-Sistemi” karşılaştırmasını da içeren genel bir değerlendirmeyle sonuca ulaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Westphalia-Sistemi, Millet-Sistemi, Realizm, Ulus-devlet, Osmanlı İmparatorluğu

“Millet-System” Versus “Westphalia-System” and “International Politics” in The Post-Cold-War Period

Abstract

In the Cold War era, ‘Realism’ became the dominant theory of the "International Relations", which began to appear as an academic discipline after the World War I. The fact that ‘Realism’ explains modern international relations with the concepts and understanding of the nation-state that emerged in Europe and spread out of Europe which was revealed by Westphalia-System has been transformed into an indisputable reality.

The Thirty Years War that erupted in 1618 in Central Europe, ended in 1648 as a result of the church-state separation between the Protestants and Catholics, based on the nation-state concept has led to the emergence of the "Westphalia-System" that is the nation-state understanding in Europe. During the period in which the "Westphalia-System" emerged as a nation-state understanding, there was a "Millet-System" with the principle of the management by religious or sect of communities living in the Ottoman Empire. The "Millet-System" faced a crisis in the 19th century with the spread of nationalist movements as a result of the "Westphalia-System" and eventually ended with the disintegration of the Ottoman Empire.

In the post-Cold War era, it has been argued that if it is possible to establish the a peaceful world order by preventing conflicts arising from ethnic, religious and sectarian divisions with the understanding of the "Millet-System" as an alternative world-system approach against challenges emerging in the form of globalization and ethno-centric locality against the "Westphalia-System" .

In this study, the international politics of the post-Cold War period is tried to be read with an understanding of the "Millet-System" which was put forward by Ahmet Davutoğlu, as an alternative to the Westphalia-System, and the study is concluded with a general evaluation including the comparison of "Westphalia-System" and "Millet-System".

Keywords: Westphalia-System, Millet-System, Realism, Nation-state, Ottoman Empire

* Doktor Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, kemalci@hotmai.com, ORCID: 0000-0002-2747-8325
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Uluslararası İlişkiler, I. Dünya Savaşı sonrasında Anglo-Sakson dünyasında bir akademik çalışma alanı haline gelmeye başlamıştır. Uluslararası İlişkiler alanındaki ilk kürsü İngiltere’de Aberystwyth Wales Üniversitesi (University of Wales, Aberystwyth) bünyesindeki Woodrow Wilson Uluslararası Politika Kürsüsü’dür (Brown ve Kirsten Ainley, 2008: 18). Bu kürsüyü, İngiltere’de ve ABD’de kurulan başka kürsüler takip etmiştir. İki savaş arasındaki dönemde Uluslararası İlişkiler, Wilson’un fikirleri çerçevesinde bir liberal küresel dünya barışı tasavvur edenlerin “ütopya”ları çerçevesinde şekillendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Uluslararası İlişkiler tam bir akademik disiplin haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir süper güç olarak ortaya çıkan ve küresel boyutta bir dış politika izleyen ABD dış politikasının kuramsal çerçevesinin oluşturulmasına özellikle “realist” kuram çerçevesinde katkıda bulunmuştur.

1945’ten sonra dünyayı daha "akılselim" kavramlarla açıklayan realizm, Uluslararası İlişkilerdeki hakim teori haline gelmiştir. Realizm, çok güçlü olagelmış olan bir uluslararası ilişkiler kuramıdır ve uluslararası siyasete ilişkin açıklamaları yönetim çevreleri tarafından da inandırıcı bulunmuştur. Uluslararası ilişkiler akademisyenlerini de akademik olarak oluşturan düşüncelerden birisidir (Booth, 2012:52). Bu bakımdan, “Realizm”in, modern uluslararası ilişkileri, “*Westphalia-Sistemi*”nin ortaya çıkardığı ulus-devlet kavrayışı ve kavramları ile izah etmesi olağan/tartışmasız bir “gerçeklik” haline dönüştürülmüştür.

Uluslararası ilişkiler literatüründe Soğuk Savaş dönemi boyunca hakim/egemen konumunu sürdüren Realizmin, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra başka kuramsal yaklaşımların da etkinliklerini arttırmaya başlamalarıyla birlikte eski hakim/egemen konumu aşınmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilere ilişkin ABD kaynaklı olan ve olmayan Realizm dışındaki görüşler daha fazla yankı bulmaya, çok çeşitli yöntem ve kuramlar giderek daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında etnik ve dinsel/mezhpsel temelli kimlik eksenli çatışmaların artmasıyla birlikte, ulus-devlet kimlikleri eleştirilmeye başlanılmış ve ulus-devlet anlayışı üzerine tesis edilmiş olan “*Westphalia-Sistemi*”ne karşı alternatif uluslararası ilişkiler görüşleri daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanılmıştır.

Avrupa’da kilise-devlet ayrışmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Protestanlar ile Katolikler arasında 1618’de Orta Avrupa’da patlak veren ve 1648’de sona eren Otuz Yıl Savaşları, ulus-devlet anlayışına dayanan Westphalia sisteminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. “*Westphalia-Sistemi*” modern anlamda uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak ele alınmakta olup, uluslararası ilişkilerin kuramsal okuması, Avrupa’da ortaya çıkan ve Avrupa dışına taşan “*Westphalia-Sistemi*” üzerinden üretilen kavramlarla izah edilmektedir.

“*Westphalia-Sistemi*”nin ulus-devlet anlayışına bağlı olarak ortaya çıktığı dönem boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nda “*Millet-Sistemi*” vardı. Osmanlı İmparatorluğu’nun, topraklarında yaşayan toplulukları, din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme biçimine “*Millet-Sistemi*” denilmektedir. Bu sistemde, farklı etnik gruplara mensup olmalarına, farklı coğrafyalarda yaşamalarına ve farklı dilleri konuşmalarına bakılmaksızın tüm müslümanlar tek bir “millet” olarak kabul edilmiştir. Müslüman olmayanlar da yine etnik-mezhepsel-dinsel kimliklerine göre “millet” olarak tanımlanmışlardır. Bu “*Millet-Sistemi*”, “*Westphalia-Sistemi*”nin ürettiği ulusçuluk akımlarının yayılmasıyla birlikte 19. yüzyılda bir krizle karşılaşmış ve neticede Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasıyla birlikte sona ermiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun ardılı olarak ortaya çıkan Türkiye, ulus-devlet olarak inşa edilmiştir. Böylelikle, Türkiye’de “*Westphalia-Sistemi*”nin ürettiği “ulus-devlet”lerden bir tanesi olmuş ve “ulus-devlet”ler arasındaki yerini almıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ulus-devlet sistemine karşı küreselleşmenin meydan okumasına uygun şekilde, alternatif bir dünya-sistemi olarak “*Millet-Sistemi*” anlayışıyla etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmalardan kaynaklanan çatışmaları önleyerek barışçı bir dünya düzeninin tesis edilmesinin olanaklı olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Ahmet Davutoğlu’nun “ulus-devlet” sistemine karşı “*Millet-Sistemi*”ni alternatif bir sistem olarak ileri sürdüğü görülmektedir.

Bu çalışmada, ilk önce Avrupa’da “*Westphalia-Sistemi*”nin ortaya çıkması ve “*Westphalia-Sistemi*” üzerinden ulus-devlet anlayışının oluşması ve ulus-devlet anlayışının küreselleşmesi sürecine değinilmiştir. İkinci olarak, esasında İslam hukukuna dayalı olarak ortaya çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu içerisinde bir yönetsel yapıya kavuşturularak “*Pax Ottomana*”nın gerçekleşmesini sağlayan “*Millet-Sistemi*” ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki uygulaması açıklanmıştır. Üçüncü olarak Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte “*Westphalia-Sistemi*”ne karşı küreselleşme ve *etno-merkezli yerellik* şeklinde ortaya çıkan meydan okumalara karşı, “*Millet-Sistemi*”nin alternatif bir dünya-sistemi yaklaşımı olarak gündeme getirilmesi ve bu bağlamda “İslam”ın konumlandırılışı üzerinde durulmuştur. Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyaseti, “*Westphalia Sistemi*”ne karşı “*Millet Sistemi*” söylemi üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Çalışmada, sonuç olarak “*Westphalia-Sistemi*” ile Avrupa’daki devletler-arasındaki ilişkilerin ürettiği “gerçeklik”ler ve kavramlar üzerinden bir uluslararası siyaset okumasının tartışılması ihtiyacı bulunduğu; bununla birlikte “*Millet-Sistemi*” kavrayışının “*Westphalia-Sistemi*”ne bir alternatif olabilmesinin şimdinin koşulları içerisinde olanaklı görülmediği ileri sürülmüştür.

“Westphalia-Sistemi”, “Ulus-Devlet” ve Uluslararası Siyaset

Antonio Gramsci’nin de ifade ettiği gibi “*Devlet her zaman tarihin başkahramanı olagelmıştır*” (Gramsci, 2010:s.102.). Ancak modern anlamda “devlet” kavramının ortaya çıkması ise “*Westphalia-Sistemi*” ile ortaya çıkmaya başlayan “ulus-devlet” ile başlatılmaktadır. 1648’de Otuz Yıl Savaşları’nı sonlandıran Westphalia Antlaşması yeni düzenin geçerli başlama noktası olarak görülmektedir.

1648’deki Westphalia Barışı, Avrupa’daki Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan ve esasında din eksenli olan Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdirmiştir. Uluslararası İlişkilerden söz edildiğinde, Westphalia Antlaşmaları ile ortaya çıkan egemen topraksal devletin uluslararası örgütlenmenin hâkim biçimi haline geldiği görülmektedir. Uluslararası siyaset okumaları da topraksal devlet sistemi üzerinden yapılmaktadır.

“Uluslararası İlişkiler” alanında çalışan akademisyenler/uzmanlar, genel bir konsensusla, 1648’de imzalanan Westphalia Antlaşmaları’nı, topraksal sınırları içerisinde egemen olan modern ulus-devlet sisteminin başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Topraksal sınırlar, sınırların ötesindekileri yabancılaştırmış ve bu yabancılara karşı sınırların içerisindekiler ulus-devletin tabiiyetleri olmuşlardır. Ken Booth’un da ifade ettiği gibi “*Sınırlar önemlidir ve bazen hayat memmat meselesidir.*” (Booth, 2012:20). “Sınır”ın bazen hayat memmat meselesi haline dönüşmesi ulus-devlet sisteminin bir sonucudur ve “sınır”lar, savaşların temel nedeni haline gelmişlerdir.

Günümüze kadar da “Westphalian Devlet” anlayışı üzerinde genel bir konsensüs oluşmuş ve Uluslararası İlişkiler “*Westphalia-Sistemi*” üzerinden anlamlandırılmaya devam edilmiştir. Westphalia, Ortaçağ Hristiyanlığı’ndan modern devletlerine, böylelikle “Westphalian Devlet”e geçiş anının simgesi haline gelmiştir. Westphalia Antlaşmaları, Avrupa’daki Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdiren ve Avrupa için sonuçları olan anlaşmalar olarak ortaya çıkmışlardır. Bu antlaşmalar ile Avrupa ulus-devlet sistemi ve anlayışı oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle öncelikle ve kısaca Otuz Yıl Savaşları’nın nedenlerine değinmekte fayda bulunmaktadır.

“Otuz Yıl Savaşları”nın Nedenleri

1618 ve 1648 arasında Orta Avrupa’yı harabeye çeviren ve çok sayıda insanın hayatına mal olan Otuz Yıl Savaşları’nın nedenleri çeşitli ve karmaşıktı. Otuz Yıl Savaşları, aynı zamanda bir din savaşı, dönemin güçlerinin karşı karşıya gelmesi, hanedan çıkarlarının çatışması ve Kutsal Roma İmparatoru’na karşı Alman prenslerin bir isyanı idi. Savaşın bu boyutları üst üste geldi ve bazen çelişkili bir şekilde birbirine karıştı. Bu karışıklığa kısa bir bakış, kesinlikle Westphalia barışının kapsamını ve onun nasıl uluslararası sistemi etkilediğinin anlaşılmasına yardım edecektir (Moita, 2012:19). Otuz Yıl Savaşları’nın nedenlerine daha yakından bakılması gerekmektedir.

a- Otuz Yıl Savaşları'nın en önemli nedeni dini/mezhepsel çatışmalardan kaynaklanan savaşlar olmalarıydı. Dini bir savaşa yol açan temel olayları ve sonuçlarına bir göz atmakta fayda vardır. Martin Luther, "ruhsal" krallığı "dünyasal" bir krallığa dönüştürmeye kalkışmıştı (Niebuhr, 2003:90). 1517'de Luther, Protestan Reformun başlangıcını temsil eden bir eylem olan, Wittenberg Katedrali'nin kapısında 95 Tez'ini yayımladı ve daha sonra Protestanlık genel adı altında çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasına yol açtı. Yeni Katolik karşıtı protesto bildirisi, Kuzey ve Orta Avrupa'nın geniş alanlarına hızla yayıldı ve birçok Alman prens, İsveç krallığı ve İskandinavya'da kabul edildi. Çok geçmeden, John Calvin, Luther'inkine yakın bir öğreti öneriyor ve Calvinizm, Cenevre'den Fransa'nın kuzeyine (Huguenots) ve Birleşik Flanders Eyaletleri'ne yayılıyordu. Protestan Prenslar, Kutsal İmparatorluk'un İmparatoru V. Charles'a karşı birleşmişlerdi. Bu arada, Katolik ve Protestan ülkeler arasındaki dini savaşların ardından 1555'te Augsburg'ta, Lutheranlara dini özgürlük veren (Calvinistlere atıf yapmayan anlaşma) ünlü Augsburg Barışı, imzalandı (Moita, 2012:20). İmzalanan Augsburg Barışı, her bir prensin kendi tabiiyetlerinin dinini belirleme hakkına sahip olduğunu ilan ederek Avrupa kıtasında ulusal kilise fikrini güçlendirdi. 1552'den önce Protestan kiliseleri tarafından Katolik mülkiyetinin ele geçirilmesini doğrulayan bu anlaşmadan sonra, Lutheranism, Almanya'da Protestanlığın kabul edilebilir tek biçimi olarak yasallaştırıldı (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994: 176). Bununla birlikte, Augsburg Barışı, 1618'de dini çatışmaların tekrar başlamasını engelleyemedi,

b- Otuz Yıl Savaşları, sadece dini savaşlar değil; ayrıca dönemin güçleri arasındaki anlaşmazlıkların savaşa dönüşmesiydi. Savaşlarda İsveç'in rolü, kısmen Alman imparatorluğunu zayıflatma ve etkisini İskandinavya'nın bütününe, Baltık'a ve Kuzey Avrupa'ya yayarak bir Avrupa gücü olma iddiasıyla açıklanmaktadır. Calvinizm'in hakim olduğu ve İspanyol hakimiyetinden özgür olan Birleşik Flanders Eyaletleri de Bohemia'nın ve daha sonra Danimarka'nın yaptığı gibi savaşa katıldı. İsveç, İsviçre kantonları ve bazı İtalyan Devletleri ile birlikte, güçlü Fransız katılımı, Fransa'nın, Kutsal Roma İmparatorluğu ve İspanya'nın hegemonyasına meydan okuma ve ilk Avrupa gücü olma arzusuyla açıklanmaktadır. XIII. Louis'in başbakanı olan Kardinal Richelieu'ya göre, "İnsan ölümsüzdür; kurtuluşu bu dünyadan sonradır." "Devlet ise ölümsüz değildir; kurtuluşu ya şimdi sağlanır veya hiçbir zaman." Başka bir deyişle, devletler doğru olanı yaptıklarından dolayı başka bir dünyada ödüllendirilmezler; gerekeni yapabilmek için güçlü oldukları zaman ödüllendirilirler (Kissinger, 2011:53). Richelieu'nun amacı, Fransa'nın etrafının sarılmışlığına bir son vermek, Habsburgları tüketmek ve Fransa'nın sınırlarında, özellikle de Alman sınırında büyük bir gücün oluşmasına engel olmaktı. Anlaşma yapmak için tek kriteri, Fransa'nın çıkarlarına hizmet etmesi idi. Nitekim önce Protestan devletlerle, sonra da Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşma yaptı. Savaşı uzatmak ve savaşanları tüketmek için düşmanlarının düşmanlarına para yardımları yaptı, ayaklanmaları kışkırttı, para ile destekledi, hanedan kavgaları ve hukuki anlaşmazlıklardan oluşan

olağanüstü bir mekanizmayı harekete geçirdi (Kissinger, 2011:54). Richelieu’nun politikası sayesinde Fransa Avrupa’da sözü geçen devlet oldu ve topraklarını büyük ölçüde genişletti. Otuz Yıl Savaşları’na son veren 1648 Westphalia Barışını izleyen yüzyılda, *raison d’etat* doktrini Avrupa diplomasisinin yol gösteren prensibi oldu (Kissinger, 2011:57). Richelieu, Fransız krallarına, sınırlarında zayıf ve bölünmüş bir Almanya ile çökmekte olan bir İspanya bulunan kuvvetli bir devlet bırakmıştı. Fakat XIV. Louis güvenlikle huzur bulmadı; bu güvenlikte yeni topraklar fethetmek için bir fırsat gördü. *Raison d’etat*’yı aşırı istekle takip eden XIV. Louis, Avrupa’nın geri kalan bölümünü alarma geçirdi ve sonuçta bu isteklerini engelleyen bir Fransız karşıtı koalisyonun ortaya çıkmasına yol açtı.

c- Otuz Yıl Savaşları’nın, Avrupa’daki hanedan rekabetleri ile de önemli bir alakası vardı. Avrupa’nın hakim ailelerinin çıkarları geleneksel olarak ittifakları temsil eden; ancak sonuçta savaşa neden olabilecek bir evlilik politikası ile yönetilirdi. 18. yüzyılda, Fransa’yı IV. Henry’yle 16. yüzyıldan beri yöneten güçlü Bourbon hanedanı ve Avusturya Ailesi olan Habsburglar arasında ciddi bir çatışma başlamıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nu yöneten Habsburglar, 12. yüzyıldan 1806’ya kadar Kutsal Roma İmparatorluğu’nun başında idi. İmparatorluğun en güçlü zamanı, hem İspanya Kralı hem de Kutsal Roma İmparatoru olan V. Charles’ın yönetimindeki dönemdi. V. Charles, ölümünden sonra, İmparatorluk’u erkek kardeşi I. Ferdinand’a ve İspanya’yı oğlu II. Philip’e bıraktı (Moita, 2012:21). Bourbon ve Habsburg hanedanları arasındaki anlaşmazlıklar da Otuz Yıl Savaşları’nın bir başka nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, Westphalia Barışı, aynı zamanda Bourbon’ların Habsburglar’a karşı bir zaferi anlamına gelmiştir.

d-1618’de Otuz Yıl Savaşları patlak verdiğinde, Alman prensler Kutsal Roma İmparatoru’na karşı isyan etmişlerdir. Kutsal Roma İmparatorluğu, (12. yüzyıldaki) Ortaçağ Hıristiyanlığını zaten kurtarmaya çalışmış Frank kralı Charlemagne’in bir imparatorluk hayali olan klasik Roma İmparatorluğu hayalini devam ettiren garip bir siyasi organizasyondur. "Kutsal" adı altında, bu yeni Roma İmparatorluğu’nun, sınırları sürekli değişti; ancak temelde Almanya topraklarındaydı, merkezi Viyana’ydı ve Brandenburg’dan (bugünkü Almanya’da) Lombardiya’ya (İtalya’nın kuzeyindeki) Orta Avrupa’nın geniş bir bölgesini kapsıyordu. Bu geniş alanı idare eden prensler, iki güce bağlıydı: ruhani güç olan Papa’ya ve bir grup önemli figür tarafından seçilen laik güç olan imparatora bağlıydılar. Tarihsel olarak, Hıristiyan kralları kademeli olarak Papa Otoritesi’nden bağımsızlaştı ve Westphalia Barışı, İmparator açısından Alman prenslerinin sembolik bir özgülleşme anı anlamına geldi (Moita, 2012:22).

Westphalia Antlaşmaları

Bilindiği üzere, Westphalia Barışı, aynı anda, 24 Ekim 1648’de, biri Münster’de ve diğeri Osnabrück’te imzalanan iki antlaşma ile kurulmuştur. Her ikisinde de, imzalardan bir tanesi, Kutsal Roma İmparatorluğu İmparatoru’na aittir. Ancak, muhalifleri bir araya gelmeyi reddettikleri için Antlaşmaları ayrı bir şekilde imzalamışlardır. Fransa krallığı (Katolik),

Münster'de imzalamıştır ve İsveç krallığı (Reformcu veya Protestan) Osnabrück'te imzalamışlardır (Moita, 2012:23). Antlaşmalar ile Otuz yıl Savaşları sona ermiştir. Savaş zayırlarıyla ilgili kesin rakamlar bulunmamakla birlikte, Otuz Yıl Savaşları, Avrupa tarihinin kuşkusuz en kanlı ve yıkıcı savaşlarından biriydi. Yıkımın büyük bölümü modern Almanya ya da o zamanlar anıldığı şekliyle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu topraklarında meydana geldi (Nye ve Welch, 2010: 104-105). Westphalia Barışı her hükümdara kendi devletinin dinini belirleme hakkını veren *cuius regio, eius religio* ilkesini fiilen koruma altına aldı (Nye ve Welch, 2010:105). Bunun anlamı 1648'de Westphalia Barışı'yla bir devletin dinini halkın tercihlerine bakmaksızın gerçekte hükümdarın belirleyeceği konusunda anlaşmaları anlamına geliyordu. Düzen halkların egemenliğine değil, devletlerin egemenliğine dayanıyordu (Nye ve Welch, 2010: 457). Westphalia Barışı, yıkıcı din savaşlarının canlandığı bir dönemde daha istikrarlı bir uluslararası düzen umudu yaratmıştır. Westphalia Antlaşmaları ile bir *pax Christiana* (Hristiyan barışı) yaratılmıştır. Bu barış, aynı zamanda azınlık dinlerinin çoğu müridinin kendi evlerinden göç ederek bir tür toprağa bağlı inanç temizliği yaratılmasına da yol açmıştır (Booth, 2012:176).

Dini konuyu bu şekilde düzenleyen Westphalia Antlaşmaları, uzun savaşlardan ötürü güçlerin yeniden dengelenmesinin empoze ettiği, toprak konusunda da çok sayıda madde içermektedir. Olağan güç oyunu oynanmaktadır: O dönemde savaşın doğal sonuçlarından biri, kazanan tarafın coğrafi olarak genişlemesi ve kaybeden tarafın toprak kaybı idi. Bu nedenle, İmparator ve Avusturyalı aileler, Fransa'ya birkaç bölge verdi: piskoposluklar (Metz, Toul, Verdun ...), serbest şehirler, ilçeler, kaleler, madenler ve otlak alanları ve Alsace gibi alanlar Fransa'ya verildi. Öte yandan, İsveç Kraliçesi'ne, Pomerania'nın bir parçası, Wismar şehir ve limanı, Bremen başpiskoposluğu, Wilshofen şehri ve kısa süre sonra, savaş öncesi Kutsal İmparatorluğa ait olan bütün topraklar verildi. Bu jeopolitik düzenlemelerde, iki bölgenin bağımsızlığından bahsetmek de kayda değer bir şeydir: halihazırda İspanyol egemenliği dışında bulunan Birleşik Flanders Eyaletleri (Hollanda) ve diğer kantonlar adına Basel kenti tarafından temsil edilen İsviçre Konfederasyonu (Moita, 2012:24).

Westphalia Barışı, Bourbon'ların Habsburglar'a karşı açık bir zafer kazandıklarını göstermektedir. Ayrıca, Westphalia, ruhani güç olan Papa ve laik/seküler güç olan İmparator ikiliğinin de önemli bir kırılma ve geçiş noktasını oluşturmuştur. Pek çok akademisyene göre, Westphalia Barışı'nın tarihsel önemi, tam olarak, bu geçişte yatmaktadır: eski Avrupa (ortaçağ) düzeni sona ermiş ve yeni bir (modern) düzen ortaya çıkmıştır. Bu yeni düzen Hristiyan krallığı üzerine değil; toprak sınırlarıyla egemen ulus-devletlerin varlığı üzerine, yani "Westphalia Devletleri" üzerine kuruludur. Ancak, Luis Moita, bu tezin, kapsamlı eleştirel analize tabi tutulması gerektiğini ifade etmektedir (Moita, 2012:24).

“Ulus-Devlet”e Bir Geçiş Dönemi Olarak “Westphalia-Sistemi”

“Westphalia-Sistemi”nin, sıkça “modern devlet”lere özgü olan topraksal egemenliği bulunan ulus-devletin ortaya çıkışını temsil ettiğine ilişkin yaygın görüşe karşı itirazlar da bulunmaktadır (Moita, 2012:25). Aslında, bu dönemde Avrupa siyasi haritasını gözlemlemek ilginç sonuçlar vermektedir. Batı ve kuzeyde, İskoçya, İngiltere, Fransa, Birleşik Eyaletler, Portekiz ve İspanya, Danimarka ve İsveç’te olduğu gibi, kimlik ve topraksal sınırlar açısından makul bir şekilde kurulmuş bazı krallıklar bulunmaktadır. Doğu’da, Polonya-Litvanya krallığının yanı sıra, çoğunlukla imparatorluklar, özellikle de Rus, Türk-Osmanlı ve daha sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bulunmaktadır. Öte yandan, Orta Avrupa’nın geniş alanında, Alman ve İtalyan bölgelerinde, yani Kutsal Roma İmparatorluğu’nda, politikaların büyük bir parçalanmışlığı vardır. Bu parçalanma, imparator açısından prenslerin daha önce sözü edilen özerkliğinden ve İtalyan yarımadasının geleneksel parçalanmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, Avrupa’da ulus-devletin genelleşmesine götürmekten ziyade, Westphalia Barışı, politik merkezlerin yüzlerce prensliğe bölünmesine yol açmıştır (Moita, 2012:26). Westphalia Antlaşmaları öncesi ve sonrasındaki Avrupa’ya bakıldığı zaman, Otuz Yıl Savaşları’nın ve Westphalia Antlaşmaları’nın ulus-devletlerin genelleşmesine yol açmadığını ve ulus-devletlerin oluşma sürecini parçalanmalar nedeniyle daha çok geciktirdiği anlaşılmaktadır (Moita, 2012:26-27).

Gerçekte, prenslerin imparatorun gözetiminden nispi bağımsızlığı siyasi parçalanmaya ve Alman Devleti’nin ortaya çıkmasının iki yüzyıl kadar gecikmesine neden olmuştur. Aslında, iki büyük Avrupa ülkesinin, İtalya, 1860-70, ve Almanya’nın 1871’de birleşmesi için 19. yüzyılın ortalarına kadar beklemek gerekmiştir (Moita, 2012:27-28). Ondokuzuncu yüzyıl, Fransız ulus-devletinin birliğinin sağlamlaşmasına, Alman ulus-devletininse kuruluşuna tanık olmuştur (Brubaker, 2009: 33). 1815 Viyana Kongresi’nin ortaya çıkardığı düzen, ulusçuluk karşıtı bir nitelik göstermiştir. Bununla birlikte ulusalcı akımların önüne geçilmesi olanaklı olamamıştır.

Hatırı sayılır bir şekilde devletten modern ulus-devlete doğru olan gelişme, egemenlik meselesiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, egemen devlet, Westphalia Barışı’nın bir sonucu değildir (Moita, 2012:28). Devlet bir prensliktir. Rejim mutlakiyetçidir. Prens, modern ulus-devletin gelecekteki meşruluğundan tamamen farklı olan, hanedanlara ait kalıtsal meşrulaştırmaya (ve tabiiyetler ve toprak üzerinde bir mülkiyet kontrolü) sahiptir. Sekülerleşmiş/laik devletten çok farklı olan protestan Reformasyon, Papa’nın zaten kırılğan otoritesini zayıflatmış ve dini inanç, gelecekteki laikliğin yolunu açıyor olsa da, siyasal aidiyetin dini aidiyetle ilgisi devam etmiştir (Moita, 2012:33).

Modern Avrupa devleti, Hıristiyanlığın normatif ve dini gücü tarafından birleştirilen tek bir medeniyet sınırları içinde ortaya çıkmıştır. Devlet, yükselişi sırasında ortaçağ dünyasının

manevi/ahlaki ve dini prangalarından kurtulmaya çalışmıştır (Linklater, 2007:31). Demokratikleşme ve milliyetçilik ideolojisi 19. yüzyıl süresince giderek güçlendi ve devletlerin amaçları üzerinde büyük bir etkide bulundu. Devlet ve hükümdar artık aynı şey değildi. XIV. Louis'nin (1638-1715) meşhur sözü "L'Etat c'est moi" ("Devlet benim") geçerliliğini yitirmişti. 19.yüzyıl ve devamında ise artık durum bütünüyle farklılaşmıştır. Artık devlet, hükümdar demek değildi. İç kurumların yanı sıra modern uluslararası siyasetin de kuralları oluşmuştu. Zamanla, egemen eşitlik ve müdahale etmeme ilkelerinin yanı sıra güç dengesini muhafaza etmek/korumak için devletlerarası işbirliği ve diplomasi uygulaması modern devletler topluluğunun temel/kurucu unsurları haline gelmiştir (Linklater, 2007:31). Westphalia Barışı, Avrupa'da savaşı ortadan kaldırmamıştır; ama sertliğini ve yoğunluğunu azaltmıştır. Avrupalı büyük güçler üstünlük için yarışmaya devam etmişlerdir.

“Westphalia-Sistemi”nin Küreselleşmesi

“*Westphalia-Sistemi*” ile ortaya çıkan ulus-devlet anlayışının ürünü olan Avrupalı güçler, Avrupa'nın dışındaki coğrafyalarda emperyalist yönetimler tesis etmişlerdir. Emperyalizm gerçekte Avrupalı ulus-devletlerin egemenliklerini kendi sınırları ötesine yaymasıydı. Dünyanın neredeyse bütün toprakları parsellenmiş ve dünya haritasının tamamı Avrupalı renklere boyanmıştı (Hardt ve Negri, 2003:18). XIX. yüzyılın son çeyreği boyunca, Batılılar dünyanın geniş bölgelerinin üretim yaşamını ellerine geçirdiler ve böylece bu alanları Batılılaştırmış oldular. Daha önce toprak ve mülkiyet düzenlemelerinin söz konusu olmadığı bölgelere özel mülkiyet kavramını götürerek mevcut toprak iddialarını ve mülkiyet düzenlemelerini baştan aşağı yenilediler. Avrupa'da ortaya çıkan en güçlü ulus devletler, devletlerin tarihinde görülmemiş olan küresel imparatorlukları yaratma ve yönetme kabiliyetleri olduğunu kanıtlamışlardır (Linklater, 2007:6).

Joseph S. Nye ve David A. Welch'in ifade ettikleri gibi modern egemen devlet Avrupa'da yaratılmış ve aslında, bu “modern devlet” Avrupa'nın en başarılı ihraç ürünü haline gelmiştir. Avrupa'nın feodalizmi terk edip “*Westphalia-Sistemi*”ne geçmesini izleyen yüzyıllarda, güçlü Avrupa ülkeleri neredeyse dünyanın tamamını doğrudan ya da dolaylı olarak yönetmeye başlamışlardır. Avrupa'da başka, Avrupa dışında ise başka yönetim ve davranış şekilleri benimsemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa imparatorlukları, sömürgelerinin bağımsızlıklarını kabullenmek zorunda kalmışlardır. Bağımsızlıklarını ulusçuluk hareketleri sonucunda elde eden eski sömürge devletler de kendilerini ulus-devlet olarak inşa etmek istemişler ve bir bakıma “*Westphalia-Sistemi*”ni benimseyerek uluslararası siyasetin birer aktörü haline dönüşmüşlerdir (Nye ve Welch, 2010: 104).

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Sovyetler Birliği iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Savaşın mağlupları olan Almanya, İtalya ve Japonya'nın sömürge toprakları tamamen

tasfiye edilirken ya da öteki güçler tarafından paylaşılırken, aynı dönemde İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi galipler de sömürgelerindeki büyüyen kurtuluş hareketleriyle karşı karşıya gelmişlerdir. Sömürge ülkeler de, çok geçmeden emperyalist ulus-devletlerden, verdikleri mücadele ile bağımsızlıklarını elde etmişler ve ulus-devlet olarak inşalarına başlamışlardır. Soğuk Savaş döneminin başlaması, ABD’yi, 'özgür dünya'nın askeri ve ekonomik lideri haline getirmiştir (Knutsen, 2006:321). İki süper güç arasındaki güç mücadelesi, uluslararası siyasete egemen hale gelmiş ve ABD, Sovyetler Birliği’ni çevreleme uğraşı içerisinde olmuştur. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan iki kutuplu uluslararası sistem, 1989’da başlayan sürecin sonucunda Sovyetler Birliği’nin dağılması ile sona ermiştir.

“Millet-Sistemi” ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Uygulanması

Alternatif Bir Paradigma Olarak “Millet-Sistemi”

Avrupa’daki tarihsel süreç içerisinde Papa ile İmparator arasındaki dünyevi olan ile uhrevi olan arasındaki ayrıma benzer şekilde bir ayrım ve güç mücadelesi, İslam dünyasında mevcut olmamıştır. İslam medeniyetinde sivil ve dini kurumlar iç içe girmiştir. İslam dünyasında kilise ve ruhban sınıfına benzer kurumlar bulunmamaktadır. Allah tarafından yönetilen bir devlet yapısından söz etmek olanaklıdır. İslam anlayışında dünya, İslami olanla (dar’ül-İslam veya 'İslam Yurdu') İslami olmayan (dar’ül-harb veya 'Savaş Yurdu') arasında ikiye bölünmüştür. Bu ikisinin arasında bir tür savaş durumu vardı; ya Kutsal Savaş (cihad) biçimindeki tam bir akın ya da geçici bir ateşkes durumundan söz edilebilmektedir (Knutsen, 2006:33-34). Hıristiyanlıkta ise müritlerine Sezar'ın hakkını Sezar'a, Allah'ın hakkını da Allah'a vermelerini söyleyen bu dinin kurucusuna dek eskilere uzanan iki otoritenin birbirinden ayrı varlığı söz konusudur. Bütün tarihi boyunca Hıristiyan aleminde ruhani ve dünyevi iki otorite olmuştur. Her birinin ayrı hukuk sistemi, ayrı yargı sistemi; her birinin ayrı hiyerarşisi ve örgütsel yapısı olmuştur. Batılılaşma öncesi İslam'da ise hep tek bir otorite olmuş; bu nedenle de bir ayrılık söz konusu olmamıştır.

Egemenin yönettiği topluluk ya da siyasal toplum *ümme* terimi ile ifade edilmekteydi. Bu terim Müslüman yönetimin tesis edildiği ve İslam hukukunun uygulandığı bütün ülkeleri tek bir İslami cemaat olarak ifade etmekteydi (Lewis, 2011: 54). Kur'an'da bu terim kimi yerde Arapların *ümme*ti diye geçtiği için etnik boyutta bir anlam taşırken kimi yerde Hıristiyanların *ümme*ti denildiği için, aynı terimin bir dinsel topluluk anlamına da geldiği anlaşılmaktadır (Lewis, 2011: 55). Klasik İslam literatüründe *ümme* sözcüğünün, kimi zaman birbirinden ayırt edilmeksizin, sık sık hem dinsel, hem de etnik anlamda kullanıldığı görülmektedir (Lewis, 2011: 55). Bununla birlikte zaman geçtikçe Müslüman yazarlar etnik ya da bölgesel ayrılıkları düşünmeden tek bir İslam *ümme*tidan daha çok söz eder olmuşlardır (Lewis, 2011: 55). Türkçedeki biçimi olan millet *kutsallık atfedilmiş bir kitaba* inanarak bir araya gelmiş insanların oluşturduğu topluluk anlamına gelmektedir. Kur'an'daki ve daha sonraki kullanımında ise *ümme*

sözcüğüne oranla çok daha kesin dinsel anlamlar kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise *millet* sözcüğü teknik bir terim durumuna gelerek örgütlenmiş varlığı resmen tanınmış kendi reislerinin yönetimi altında belirli derecede bağımsızlık haklarına sahip dinsel-siyasal cemaatleri ifade için kullanılmaya başlamıştır (Lewis, 2011: 64). Yine burada da sözcüğün ağır basan yanı etnik değil, dinsel boyutudur. Ermeniler ve Museviler için etnik ve dinsel her iki boyut da söz konusudur. Fakat Müslüman olmayan milletlerin içinde nüfusça en kalabalığı olan (Osmanlı İmparatorluğu'ndaki) Grek *milleti* dendiğinde temel sınıflandırma dinsel boyutta olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Grek *milleti* demek Sırp, Romenler, Bulgarlar, Arnavutluk'takiler ve Araplardan olanlar; hep birlikte Grek Ortodoks Kilisesi'nin cemaati içinde yer alanlar anlaşılmaktaydı. Etnik anlamda bir millet kavramı, son zamanlarda ve Batıdan gelen ulusçu düşüncelerle oluşmuştur (Lewis, 2011: 64). Aynı şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman *millet* de bir taneydi ve bu terim Türk, Arnavut, Arap, Kürt ya da Müslüman cemaati içinde yer alan başka etnik gruplar için, hiçbirini ayırt etmeden, hepsini birden ifade ediyordu (Lewis, 2011: 64).

Kutsal bir kitabı bulunan bir peygamberin takipçilerine “Zimmî” denilmekte olup, bir akt ile Müslüman bir devletin içerisinde azınlık olarak yaşamalarının garantisi verilmektedir. Bu nedenle, bu topluluklara ehli-kitâb denmiştir. Bu mezhep ve bu toplulukların hakları Kur'an tarafından belirtilmiştir. Başlangıçta Yahudiler ve Hıristiyanlar ehli-kitâb kabul edilmiş iken, İslamın yayılmasıyla birlikte Zerdüşter, Hindular, Budistler, Harran'ın gnostikleri ve Kuzey Afrika'daki putperest berberiler gibi diğer birçok din mensubu da korunan azınlıklar olarak kabul edilmiştir (Davutoğlu, *Alternative Paradigms...*, 1994: 158).

Osmanlı İmparatorluğu'nda “Millet-Sistemi”

Osmanlı İmparatorluğu, 1300'lü yıllardan itibaren, siyasetini Batı'da (Balkanlar) fetih, Doğu'da (Ortadoğu) ilhak üzerine kurmuştur (Alkan, 2016: 21). Osmanlı İmparatorluğu, oldukça geniş bir coğrafyada hem Müslümanları hem de Müslüman olmayanları oluşturmuş olduğu “Millet-Sistemi” sayesinde yönetebilmiştir. Bu yönetebilme becerisi sayesinde, yönettiği topraklar üzerinde bir Osmanlı barışı oluşturabilmiştir. Osmanlı barışı (*Pax Ottomana*), Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında yaşayan milletlerin bu idare altındaki uyumunu izah etmek için kullanılan bir deyimdir (Ortaylı, 2007: 11). Osmanlı yönetimi altında bu uyum ise “Millet-Sistemi” sayesinde mümkün olabilmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun, topraklarında yaşayan toplulukları, din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme biçimine “Millet-sistemi” denilmektedir. Bu sistemin temelleri İstanbul'un 1453 yılında fethi ve II. Mehmed'in (Fatih) idaresi ile atılmıştır.

“Millet-Sistemi”nde bireylerin toplumdaki statüsünü belirleyen temel faktör dindi. Osmanlı İmparatorluğu, dini inanç temelinde çeşitli “millet”lere ayrılmıştı ve “millet”, bir din ya

da mezhebe bağlı topluluk anlamına geliyordu. Millet, bir din ya da mezhebe bağlı topluluk demekti (Eryılmaz, 1992:11). Müslüman olmayanlar, imparatorluğun neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar yönetim merkezi İstanbul’da olan bir milletin üyesiydiler. Devletle ilişkilerini, millet yönetimleri aracılığı ile yürütmekteydiler (Eryılmaz, 1992:13).

Müslüman olmayan milletlerin teşkilatlanmasında İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği önemli rol oynamıştır. Ermeniler, Gregoryen adıyla ayrı bir mezhebe mensup olmaları sebebiyle İstanbul’da Ermeni Patrikliği olarak teşkilâtlandırılmıştır. Yahudiler için Yahudi Hahambaşılığı adı altında ayrı yapılar kurulmuştur. Ruhanî reisler, sadece dini yetkilere sahip değil, aynı zamanda hukukî, adlî, malî ve idarî yetkilere de sahiptirler (Alkan, 2016: 29). Osmanlı İmparatorluğu’nda “Millet-Sistemi” ile Müslüman olmayan milletler, adeta topraksız devlet gibi kendi ruhani ve dünyevi işlerini yürütebilmektedirler. Osmanlı İmparatorluğu, milletlerin iç işlerine karışmıyor, padişah tarafından atanan ruhanî reislerin, kendi milletlerini yöneterek, bu yönetim üzerinden devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri bekleniyordu. “*Millet-Sistemi*” sayesinde Müslüman olmayanlar, kendi kimliklerini koruyabilmişlerdir. Hakim Millet konumunda bulunan Müslüman milleti ise Müslüman olmayan “Millet”lerin aralarındaki çatışmaları önleyici bir rol üstlenmekteydi.

Osmanlı toplumun da millet, nation-ulus demek değildi. “Millet” ve “Ulus” kavramları İngilizce’de “nation” sözcüğüyle karşılanmasına karşın Türkçe’de bu iki sözcük, zaman içerisinde farklı içerikler kazanmıştır. Günümüz Türkçesi’nde İngilizce’deki “nation” kavramının karşılığı “ulus” sözcüğüdür. “Millet” kavramı, hiç bir zaman bir etnik grubu ya da ortak bir dile sahip topluluğu ifade etmek için kullanılmamış olup, aynı inanç ya da mezhebe mensup insanları ifade eden idari ve kültürel bir terim olmuştur. Buna göre de farklı etnik gruplara mensup olsalarda, farklı coğrafyalarda yaşasalarda, farklı dilleri konuşsalarda Müslümanlar tek bir “millet” olarak kabul edilmiştir. Oysaki Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş döneminde “millet” kavramının içeriği değişmeye başlamış ve Türk etnik kimliği biçimini almaya doğru evrilmiştir. Ulusçuluğun ortaya çıkması içerisinde çok sayıda etnik grubu barındıran imparatorlukların yıkımını kaçınılmaz hale getirmiştir (Ortaylı, 2007: 19-20). Osmanlı İmparatorluğu’da bu yıkımdan kendisini kurtaramamıştır.

İç ve dış olaylar ve baskılar karşısında bir çözüm olarak, anayasal düzene, yani Meşrutî yönetime geçilip geçilmemesi konusunda, Osmanlı aydını ve yöneticileri arasında görüş birliği yoktu. Ancak daha sonraları, yapılan çeşitli toplantı ve tartışmalar neticesinde bir anayasa hazırlanması fikri galip geldi. İşte böylece Osmanlı yönetimi, Batılı devletleri işe karıştırmadan, kendi sorunlarını kendi organlarınca çözmek amacıyla 1876 yılında Meşrutî yönetime geçilmesine karar verdi (Eryılmaz, 1992:89). Kanun-ı Esasi Midhat Paşa’nın gayretiyle 23 Aralık

1876 tarihinde büyük bir törenle yürürlüğe girdi. Kanun-ı Esasi'nin temel doktrini, “Osmanlılık”tı. Amacı, din, mezhep ve ırk farkı gözetmeksizin, bütün halkı devlet yönetimine iştirak ettirmek, idarede mümkün olduğu ölçüde halk denetimini tesis etmek ve böylece devletten ayrılma eğilimi içinde bulunan tebaayı menfaat bağlarıyla bağlayıp İmparatorluğun mukadderatına ortak etmektir (Eryılmaz, 1992:90). Hakim millet olan Müslüman milletinin egemenliği sona eriyor ve Müslüman olmayan milletlerle eşitleniyordu. Siyasi eşitlik ve Osmanlılık politikasının bir gereği olarak, Müslüman olmayanlar da ilk Osmanlı parlamentosunda yer aldılar. Parlatmentonun bir kanadını oluşturan Heyet-i Âyan üyelerinin dörtte biri gayrimüslimdi. Heyet-i Mebusân'ın ise 69'u Müslüman, 46'sı ise Müslüman olmayan temsilcilerden meydana gelmişti. Hatta Müslüman olmayanlar, nüfuslarının üzerinde temsil ediliyorlardı.19 Mart 1877 Pazartesi günü Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan ilk Osmanlı Parlatmentosu, çeşitli din, mezhep ve ırklardan meydana gelen kozmopolit ve ilginç bir görünüme sahipti. Bu durum, o yüzyılda yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'na has bir özellikti (Eryılmaz, 1992:91). 1877 Mart'ında açılan Osmanlı parlatmentosunun müzakere ve yazışma dili yalnızca Türkçeydi (Ortaylı, 2007: 174). Müslüman olmayanlar 1908'de başlayan II.Meşrutiyet Meclis-i Mebusânı'nda da eşit düzeyde temsil edildiler. Bu mecliste, üyelerin dinî kimliği kadar, etnik orijini de önem kazandı (Eryılmaz, 1992:91-92). 17 Aralık 1908 Perşembe günü II. Abdülhamid'in açış konuşmasıyla çalışmalarına başlayan Meclis-i Mebusân'a 126 seçim bölgesinden 275 milletvekili gelmiştir. Bu 275 milletvekili, Osmanlı İmparatorluğu nüfusunun etnik yapısına uygun olarak çeşitli ırk ve kavimlere mensuptur. Bunları dokuz grupta toplamak mümkündür: Türk (142), Arap (60), Arnavud (25), Rum (23), Ermeni (12), Yahudi (5), Bulgar (4), Sırp (3), Ulah (1) (Menteşe, 1986:12). 1876'da yürürlüğe sokulan ve 1878'de askıya alındıktan sonra 1908'de tekrar yürürlüğe konulan Osmanlı İmparatorluğu'nun Anayasası olan Kanun-i Esasi'ye göre Osmanlı Devleti tabiyetinde bulunan herkes, hangi din ve mezhebe mensup olursa olsun istisnasız “Osmanlı” olarak adlandırılmıştır. Osmanlı tebaasının devlette istihdam olunmaları için devletin resmi dili olan Türkçeyi bilmeleri gerekmektedir. Meclis-i Mebusân'a seçilebilmek için Türkçe okumak ve ilk seçimlerden sonraki seçimlerden itibaren mümkün mertebe yazmak şartı da bulunmaktadır. Tüm Osmanlı tebaası için ilköğretim mecburi hale getirilmiştir (Bkz. Kili ve Gözübüyük, 2000:43-55). Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün milletlerini “Osmanlı” kimliği altında bir araya getirerek “ulusçuluk” çağında devletin dağılmasının önüne geçilebileceğine inanılmıştı. Ancak, Kanûn-i Esâsî hükümlerinden de görüleceği üzere “Osmanlılık” aslında örtülü bir “Türkçülük” anlamına gelmekteydi. Sadece Müslüman olmayan milletler değil, Müslüman milleti içerisinde yer alan etnik gruplarda bağımsızlık arayışlarından vazgeçemediler.

Ermenilerin I. Dünya Savaşı sırasında, Rumların Yunan mağlubiyeti sonucunda 1923’teki Türk-Rum nüfus değişimi ile Anadolu dışına çıkarılması ile Anadolu tarihinde ilk defa İstanbul’un surları arasına sıkışmış küçük bir Müslüman olmayan azınlık dışında, hemen bütünüyle Müslüman unsurların vatanı haline gelmişti. 1913 yılında Müslüman Arnavutların, 1916 yılında da Arapların Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılmaları, Müslüman Kürtlerin dış güçlerin desteğini aramaya başlamaları “*Millet-Sistemi*”nden duyulan hoşnutsuzluğu açığa vurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin “ulus-devlet” kimliğiyle inşa edilmeye başlanmasıyla birlikte “*Millet-Sistemi*” de bütünüyle sona ermiştir.

Soğuk Savaş Sonrası’nda Uluslararası Siyaset

1989’da Doğu Avrupa’da başlayan olaylar ve devamında Sovyetler Birliği’nin dağılması ile ulusçuluk temelli anlaşmazlıklar ve çatışmalar, tekrardan uluslararası siyasetin temel uğraş konusu haline gelmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği döneminde “sosyalist/komünist” kimliğin öncelenmesiyle geri plana atılmış olan; ancak ondan önceki Rus İmparatorluğu döneminde de var olan etnik fay hatlarının derinlerinde yatmakta olan etnik/dinsel kimlikler tekrardan görünür bir şekle büründüler. Soğuk Savaş sonrası dönemde Ahmet Davutoğlu’nun Batı’nın ulus devletleri karşısında Osmanlı İmparatorluğu’nun uygulamış olduğu “*Millet-Sistemi*”ni, Avrupa’nın ulus-devlet anlayışına dayanan “*Westphalia-Sistemi*”ne karşı bir alternatif olarak kurguladığı ve bu bağlamda bir uluslararası siyaset söylemi geliştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

“Westphalia-Sistemi”nin Alternatifi Olarak “Millet-Sistemi” Söylemi

Davutoğlu’nun düşüncelerini sadece “*Stratejik Derinlik*” kitabından hareketle anlamaya çalışmak yeterli olmayacaktır. Bunun yanı sıra, Davutoğlu’nun 1990’da Boğaziçi Üniversitesi’nde tamamladığı doktora tezinden üretilen ve 1994’te “*Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory*” başlığıyla yayımlanan kitabı ve yine 1994 yılında yayımlanan “*Civilizational Transformation and The Muslim World*” başlıklı kitapları da, onun düşünceleri hakkında ipucu vermektedir. Kökeni, ırkı veya rengi ne olursa olsun, bir insan, Müslümanın kimliklenme ve politik toplumsallaşma sürecinin temelini oluşturan yükümlülüklerini kabul etmesi durumunda sosyo-politik bir birlik olan Müslüman toplumun (*ümme*) bir üyesi olabilmektedir. Davutoğlu, İslamî bir toplumdaki bu siyasi kimlik ve entegrasyon sürecini, politik tanımlama ve entegrasyon temelini, ulusal ya da sınıf bilinci yoluyla oluşan- ulusalcı, komünist ya da liberal-demokratik olarak- Batı medeniyetindeki devlet geleneğine kıyasla ana farklılık olduğunu ileri sürmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:125). Davutoğlu “*Batı paradigmasının tek-boyutlu hegemonik tavrına karşı kendimizi korumak zorundayız.*” (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:7) demekte ve çağımızda en temel sorunlardan birisinin, bu hegemonistik-tekelci Batı medeniyeti karşısında otantik kültürlerin hayatta kalması olduğunu vurgulamaktadır. Otantik kültürleri ve

medeniyetleri marjinalleştirerek bu Batının meydan okumasının, dünyanın dört bir yanındaki yeknesak düşünce tarzı ve yaşam siviline yol açtığını ve insan varlığının tarihi kültürel birikiminin çeşitliliğine gerçek bir tehdit olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:26). Davutoğlu, "ulus-devlet"in salt Batının ürünü olduğunu, Batılı kurumların diğer topluluklara karşı meydan okuması ve etkisi sırasında Batı dışındaki dillerde karşılık bulma problemi bulunduğunu; sorunun özellikle Müslüman dillerle ilgili olarak çıktığını; benzer şekilde, İslamî siyasi tarih ve kültürdeki benzersizliği nedeniyle sosyo-politik bir birlik olarak *ümme*t terimi için de Batı dillerinde uygun bir karşılığı olan terim bulmanın çok zor olduğuna değinmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:165). Davutoğlu, "Allah'ın birliğine inananlar ve Müslüman sosyo-politik topluluğa üye olmayı kabul edenler yalnızca eski etnik kimliğinden değil, aynı zamanda olası/mümkün olan tüm alternatif kimliklerinden de vazgeçmezler". (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:180-181) demektedir; *ümme*tin, İslamî toplumsal varoluş biçimi olarak, İslamî siyasi düşünce ve uygulamada sosyo-politik birliğin temeli olduğunu belirtmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:181). Bir bakıma, *ümme*t birliği içerisinde, etnik kimlik dahil, diğer kimliklerin de muhafazasının olanaklılığına dikkat çekmektedir.

Davutoğlu, 20. yüzyılda Müslüman Dünyası'nın kurumsal yapısındaki değişimi, her biri yüzyılın neredeyse dörtte birine ait olan dört aşamaya ayırmaktadır. Bu aşamalar şunlardır:

(i) *Siyasi teori ve pratik anlamında 19. yüzyılın son döneminden 1924'te Halifeliğin sonuna kadar olan dönem,*

(ii) *Hilafetin sona ermesinden II. Dünya Savaşı sonrasında Sömürge Devrimleri'ne kadar geçen dönem;*

(iii) *Sömürge Devrimler'nden yetmişli yılların sonuna kadar geçen dönem;*

(iv) *Afganistan'daki Cihad, İran'da devrim, Filistin'deki İntifada ve sosyalizmin çökmesi gibi temel olaylara paralel yeni bir kendini-algılama dönemi tarafından belirlenen son dönem.*

Bu aşamaların her biri, mevcut uluslararası sistem ve baskın güç-merkezleri ile farklı bir ilişkiye işaret etmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:105).

(i) *Siyasi teori ve pratik anlamında 19. yüzyılın son döneminden 1924'te Halifeliğin sonuna kadar olan dönem:*

Davutoğlu, ilk dönemde uluslararası sistemin temel özelliğinin, sömürgecilik olduğunu ifade etmektedir. Osmanlı Devleti, Halifeliğin merkezi, yani İslamî yönetim merkezi olması ve sömürgeleştirilen Müslüman ülkelere ilgisi nedeniyle, sömürgeci güçlerin saldırısına maruz kalmıştır. Davutoğlu'na göre, II. Abdulhamid, Osmanlı Devleti'nin içi ve dışındaki politik koşullar arasındaki yakın ilişkinin farkındaydı. Hilafet kurumu, toplumun siyasi bütünleşmesinin gerçekleştirilmesi ve Müslüman kitlelerin sömürgeci güçlere karşı harekete geçirilmesi

bakımından tek umut olarak merkezi bir rol oynamıştır. İslam birliği fikri de yine Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Müslüman kitlelerin yanı sıra sınırlarının ötesindeki sömürge ülkelerdeki Müslümanları da kapsamaktadır. Bu nedenle sömürgeci güçler, özellikle İngiliz İmparatorluğu, alternatif bir dünya düzeninin sembolü olan Halife'yi yok etmeyi amaçlamıştır (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:105). Osmanlı Devleti'nin tüm bölgelerinde Müslüman kitlelerin 1911'den 1923'e kadar geniş çaplı savaşlar için harekete geçirilmesi, bu sosyo-kültürel ve sosyo-politik bağ yoluyla başarılabilmiştir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:106).

ii) *Hilafetin sona ermesinden II. Dünya Savaşı sonrasında Sömürge Devrimleri'ne kadar geçen dönem:*

Davutoğlu, İslam tarihinde devletin kurumsallaşmasında belki de en radikal değişikliklerin halifeliğin sona ermesiyle geldiğini ileri sürmektedir. 1924'te Halifeliğin kaldırılmasıyla başlayan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sömürge Devrimleri'ne kadar süren ikinci dönem, Müslüman kitlelerin, İslam medeniyeti tarihinde en radikal değişiklikleri yaşadıkları bir dönemdir. Bütün geleneksel kavramlar ve kurumlar neredeyse tamamıyla, Batılılaşmaya yönelik elitlerin siyasi uygulamaları tarafından marjinalize edilmiştir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:106). Bu dönemde, sömürgeci Batı güçleri, uluslararası sistemin tekelleşmesi ve sömürgeci zihniyetin psikolojik ve ideolojik temellerinin kurulması yoluyla neredeyse tüm Batı dışı ülkeleri kontrol etmektedirler. Uluslararası olarak tanınmış üç ülke -Türkiye, İran ve Afganistan- hariç, Müslüman Dünyası'nın tamamı bu dönemde sömürge yönetimi altındaydı. Bu üç ülke arasında, Türkiye'de yeni siyasi seçkinler, tarihi kimliklerinin ve geçmişlerinin reddi yoluyla Batı dünyasının bir parçası olmaya çalışırken, İran ve Afganistan yarı-sömürge yapılarına sahipti (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:106-107). Davutoğlu'na göre, bu dönemde Halifeliğin sona ermesi, Batı sömürgeciliğine alternatif olarak İslam dünyası düzeninin sona ermesi anlamına gelmesinin yanı sıra alternatif dünya düzeni anlamında *Dâr-ül İslam* kavramında da bir belirsizlik yaratmıştır (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:107).

Davutoğlu, sömürge egemenliği olmayan Türkiye'de İslam'ın marjinalleştirilmesinin, sömürgeleştirilmiş toplumlardan daha kapsamlı olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye'nin Müslüman Dünyası ile ilgili tüm tarihsel sorumluluklarını, haklarını ve bağlantılarını bırakan siyasi elit, bütün Batılılaşma lehine tüm sosyal ve kültürel kanalları kontrol altında tutmak için entelektüel bir despotizm oluşturmuştur. Yeni bir kültür, yeni bir siyasi kimlik, yeni bir eğitim sistemi ve tarihin yeni bir yorumunu yaratarak Türk kültürü ve Batı medeniyeti arasındaki tüm çatışmaları ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Bu, toplumdaki gerçek kültürel, tarihsel, sosyal ve politik güçleri görmezden gelen total bir medeniyet değişimini gerçekleştirmek için iddialı ve

ütopyacı bir projeydi (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:107). O'na göre, Türk siyasi eliti, İslami kurumları ortadan kaldırarak dayattığı medeniyet değişimini gerçekleştirmekte başarılı olamamıştır.

(iii) *Sömürge Devrimler'nden yetmişli yılların sonuna kadar geçen dönem:*

Sömürge devrimlerinden sonraki üçüncü dönemin temel özelliği, Müslüman ulus devletlerin ortaya çıkması olmuştur. Davutoğlu, Müslüman Dünyası'nın kuramsal ve pratik gündeminin, yeni ulus devletlerdeki siyasi otorite yapılarının oluşum süreci boyunca gelişen sosyo-politik stratejilere karşı bir reaksiyondan bahsetmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:109). Sömürge yapısından ulus-devlet yapısına geçişi ağırlıklı olarak Batı yönelimli laik seçkinler sağlamışlardır. Sömürge yönetimleri de, siyasal otoriteyi laik seçkinlere teslim etmeyi tercih etmişlerdir; çünkü bu seçkinler, bağımsızlık ve egemenlik üzerindeki yüzeysel söylemleri ve sömürge bağlantıları ile birlikte bir yeni-sömürge anlayışı içinde sömürgeci güçle bağlarının devam etmesinde vesile olacaklardı. Bu yeni ulus-devletlerin ekonomik, politik ve kültürel yapıları, egemen dünya sistemi üzerinde yeni bir bağımlılık tipini kolaylaştırmıştır (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:109).

Davutoğlu'na göre 1969 yılında Mescid-i Aksa'ya yapılan saldırı ve İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) kurulmasından sonraki İslam zirvesi, bu dönemde bir dönüm noktası olmuştur ve bu zirve psiko-politik değişimi yansıtmıştır. Yani Halifeliğin kaldırılmasından bu yana ilk kez, Müslüman Dünya'daki mevcut siyasi seçkinler, Müslüman ülkelerin uluslararası konumunu güçlendirmek için işbirliği yapmaya ihtiyaçları olduğunu anlamışlardır. Bu süreç, aynı zamanda uluslararası sistemdeki siyasi güç merkezleri ve Müslüman Dünyası arasındaki çatışmacı bir ilişkinin bir yansıması olarak da düşünülebilir. Bu aşamadan sonra, Müslüman Dünyası'nın siyasi sorunlarıyla bağlantılı olarak iktidar merkezlerinden gelen tüm siyasi baskılar ve zulümler-Filistin örneğinde olduğu gibi- Müslümanlara karşı zulme rağmen Kıbrıs krizinde, Batılı güçlerin önyargılı olarak Yunan yanlısı pozisyonlarının sonrasında, daha önce uluslararası sorumluluklarından feragat eden Türkiye'de sekülarist/laik siyasi elit bile Müslüman Dünyası'yla özdeşleşme gereksinmesi duymuştur (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:110).

Davutoğlu, ulus-devlet sisteminin krizine değinmektedir. Müslümanlar, üçüncü aşamada, temel siyasi yapıları ve parametreleri tartışmaya başlamışlardır. Cezayir'de ve Ürdün'de, Müslüman grupların genel seçimlerde önemli siyasi zaferlere ulaşmaları artık Müslüman Dünya'daki *reel güçlerin* ve kurumların ortaya çıkmaya başladıklarının işareti olarak ele alınmakta ve bu durumun uzun vadede alternatif bir dünya düzeninin geliştirilmesini gerektirdiği dile getirilmektedir. Müslüman Dünyası'ndaki hiçbir siyasi güç, *reel güçlerin* ortaya çıkmasını inkar etmek suretiyle yaşamaya devam edemez. Cezayir'deki gibi- yalnızca Batılı siyasi

merkezlerin desteğiyle ayakta kalabilen rejimlerin siyasi meşruiyet sorunu, reel güçlerin ortaya çıkması nedeniyle ciddi gerilimler ve istikrarsızlıklara dönüşebilecektir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:111-112).

(iv) *Afganistan'daki Cihad, İran'da devrim, Filistin'deki İntifada ve sosyalizmin çökmesi gibi temel olaylara paralel yeni bir kendini-algılama dönemi tarafından belirlenen son dönem:*

Davutoğlu, dördüncü dönemde, İslamî yönetim şeklinde, küreselleşme ve sosyalist rejimlerin çöküşünden sonra yeni bir eğilim olduğunu düşünmektedir. Küreselleşmenin ulus-devlet sistemine karşı meydan okumasına uygun olarak, İslamî yönetim şekli için çekirdek sorun, onun siyasi geleneğini ve teorisini, yalnızca sadece ulus-devletin İslamlaştırılması için bir program olmaktan ziyade alternatif bir dünya sistemi olarak yeniden yorumlamak olduğu görüşündedir. Bu nedenle, Davutoğlu'na göre, İslamî siyasetin kuramsal temellerini ve Müslüman tarihinde paradigmatik yansımalarını doğru bir şekilde anlayabilmek çok önemlidir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:202).

Avrupa'nın bir medeniyet eksenini olarak merkezci rolünün, 20. yüzyılın başında Avrupa'dan Atlantik'e kaymaya başladığını ve bu sürecin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlandığını ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tamamlandığını ifade etmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:37). Bu eksenin alternatifinin ise Batı Avrupa'da değil, Doğu Avrupa'da ve Asya'da ortaya çıktığını belirten Davutoğlu, “*Yeni bir ideoloji, ekonomik yapı ve askeri gücü ile Sovyetler Birliği, Atlantik ekseninin üstünlüğüne/egemenliğine bir alternatif oluşturdu.*” (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:38) demektedir. Bu yeni ideoloji, kuram-dışı gerçekler çerçevesine dayanan kendi kavramsallaştırma ve analiz yöntemine sahip alternatif bir entelektüel atmosfer sağlamıştır. Bu alternatif atmosfer, kapitalist toplumların iç sorunlarını anlayan entelektüelleri cezbetmiştir. Sosyalist ideolojinin sağladığı entelektüel sığınma, Batı medeniyetinin kendisini yeniden-dengelemesine yardım etmiştir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:38). Ancak Davutoğlu, bu sistemin krizde olduğunu; sosyalist alternatifin, gerçek bir alternatif olamayacağını kanıtladığını; Atlantik'in entelektüel ve ekonomik öneminin, diğer ve daha güçlü alternatifler tarafından sarsılmaya başladığını ifade ederek, bu krizin üstesinden medeniyet ekseninin yerinden edilmesi yoluyla gelinebileceğini iddia etmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:38). Uluslararası politikayla ilgili modernist paradigmanın temel varsayımlarından birinin, Batı medeniyetinin bir ürünü olarak modern uluslararası sistemin, ilk ya da en azından en gelişmiş dünya düzeni olduğudur. Bu düşünce, çizgisel tarihsel ilerleme fikriyle tutarlıdır ve coğrafi anlamda küreselleşme perspektifinden geçerli olmasına karşın, insanların, Avrupa sisteminin temellerini oluşturduğu düşünülen “*Westphalia-Sistemi*” öncesinde, bir dünya düzeni oluşturmak için entelektüel, ruhsal ve politik olgunluktan yoksun olduklarını iddia etmek mümkün değildir (Davutoğlu,

Civilizational Transformation..., 1994:45). Westphalia çağında, Avrupa-Asya ve Kuzey Afrika'da egemen olan topluluklar-arası ve devletlerarası bir sistem olan *Pax Ottomana*'nın "*Millet-Sistemi*", Westphalia'yla karşılaştırıldığında ilkel bir uluslararası sistem biçimi değildi; yüzyıllar boyunca farklı dil, din ve ırk kökenlerinden en az otuz etnik grubun birlikte yaşamasını garanti altına alan alternatif bir imajinasyonun yansımasıydı. Bu sistem, 19. yüzyılda ulusalcı imajinasyona dayanan uluslararası sistem, hakim olmaya başladığında bir krizle karşılaşmıştır. Bu, o zamanda, medeniyetsel canlılık döneminde yaşayan Avrupa'ya doğru medeniyet ekseninin kaymasının politik bir sonucuuydu (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:46).

Davutoğlu'na göre, "*Bugün, ulus-devlet sistemi, iki yönden kapsamlı bir krizle karşı karşıyadır: küreselleşme ve etno-merkezli yerellik.*"(Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:98). Avrupa bu iki olguyu aynı anda yaşamaktadır. Doğu Avrupa etno-merkezli bir vahşetin kaosunda duraksamaktadır. Batı Avrupa, ulus-devlet kavramından, küreselleşme ile tutarlı olan daha büyük bir birime geçerek sorunu çözmeye çalışmaktadır. Hem federal hem de üniter devletler, kapsamlı meydan okumalarla karşı karşıyadır. Balkanlar ve Kafkasya'daki etnik-dinsel çeşitlilik, bu iki bölgeyi bu kaotik dönemde çatışmaların en riskli alanları haline getirmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:98).. Tam da bu nokta da ulus-devlet sisteminin krizde bulunduğu bir ortamda "*Millet-Sistemi*" alternatif bir uluslararası sistem modeli olarak önerilmiştir.

Sonuç

Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan iki kutuplu uluslararası sistem, 1989'da başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona ermiştir. Soğuk Savaş sonrasında etnik ve dinsel/mezhepsel temelli kimlik eksenli çatışmaların artmasıyla birlikte, "*Westphalia-Sistemi*"ne ve bu sistem üzerinden üretilen uluslararası ilişkiler kavram ve yaklaşımlarına karşı alternatif uluslararası ilişkiler görüşleri daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanılmıştır. Bu tezlerden bir tanesi de Avrupa'nın "*Westphalia-Sistemi*"nin ürettiği ulus-devlet anlayışına bir alternatif olarak Ahmet Davutoğlu'nun ileri sürdüğü "*Millet-Sistemi*" kavrayışıdır. Davutoğlu'nun temel tezine göre, "ulus-devlet" Batı'nın tarihsel sürecinde kilise ve devlet birlikteliğinin ortadan kalkmasının sonucunda ortaya çıkmış ve etnik/dinsel/mezhepsel ayrışmalara/çatışmalara yol açmış olan bir kavramdır. "Millet" kavrayışı içerisinde ise köken, ırk, renk ayrımı yapmaksızın tüm insanlar ortak bir kimlik altında buluşturulabildiklerinden, ulus-devlet kimliğinin aksine, çatışma ihtimalinin ortadan kaldırılması ve daha barışçı bir dünyanın inşa edilebilmesi olanaklı hale gelmektedir. Bir başka ifadeyle, Hıristiyan dünyasının bir ürünü olarak telakki edilen "ulus-devlet" anlayışına karşı İslam dünyasının bir ürünü olarak "*Millet-Sistemi*" anlayışı alternatif bir küresel düzen tasavvuru olarak ortaya çıkarılmaktadır. Samuel Huntington'un "medeniyetler

çatışması” tezini andırır ve zamansal olarak yakın dönemlerde ortaya çıkan bu tez, adeta Batı’nın modern uluslararası ilişkilerine İslami bir alternatif sunmaktadır.

Davutoğlu, “ulus-devlet” anlayışına, karşı çıkmakta ve etnik meseleleri de İslam’ın “ümme” kavrayışı çerçevesinde ele almaktadır. Örneğin Davutoğlu, 19. yy ideolojisi olarak gördüğü ulusçuluğun Avrupa’da feodalite ile bölünmüş yapıları bir araya getirip ulus devletleri doğururken, İslam coğrafyası’nda ise tarihten gelmiş organik yapıları dağıtarak geçici ve suni karışıklıklar ve kimlikler ortaya çıkardığını ileri sürmektedir (Hürriyet, 2012). O’na göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasının nedeni olarak ulusçuluk akımları görülmektedir.

Davutoğlu’nun bu tesbitinin doğru olduğu kuşkusuzdur; ama “ulusçuluk” akımları sadece Osmanlı İmparatorluğu’nu değil, tüm imparatorlukların dağılmasına yol açmıştır ve günümüzde de içerisinde farklı etnik ve dinsel farklılıkları barındıran ulus-devletler yeni bir parçalanma endişesini taşımaya devam etmektedirler. Tarihsel olarak kaçınılmaz görülen geçmişin idealleştirildiği bir kurgu üzerinden ve zaman çöküntüsü yaratarak “*Millet-Sistemi*” üzerinden bir bütünleşmeyi tesis etmek pek olanaklı görünmemektedir. Nitekim İslam dünyası içerisinde yer alan devletler de, esasında ulus-devletler olarak inşa edilmekte olan devletlerdir. İslamî kimliğini ön plana çıkaran İran, Suudi Arabistan, Katar gibi ülkelerin dış politikalarına bakıldığı zaman bile “*Westphalia-Sistemi*”nin uluslararası ilişkilere yüklediği kavramlar üzerinden son derece rasyonel bir dış siyaset ürettiklerini kavramak hiç de zor olmasa gerektir.

Hardt ve Negri, 11 Eylül 2001’de ABD’deki Dünya Ticaret Merkezi ile Pentagon’a yapılan uçaklı intihar saldırılarının, aynen 23 Mayıs 1618 tarihinde kutsal Roma İmparatorluğu’nun iki kral naibinin Prag’daki Hradcany şatosunun penceresinden atılmasının Otuz Yıl Savaşları’nı ateşlemesi gibi yeni bir savaş çağını açtığını ifade etmişlerdir. Onlara göre, geçmişte nasıl Katolikler ve Protestanlar birbirini katlettiyse ve kısa sürede taraflar birbirine karışmışsa, bugün de Hıristiyanlar Müslümanlara cephe almış gibi görünmektedir (Hardt ve Negri, 2011:20-21). Bir bakıma Hardt ve Negri, geçmişte Hıristiyanlık içi mezhep çatışmaları üzerinden ortaya çıkan güç mücadelesinin 11 Eylül sonrasında Huntington’un “medeniyetler çatışması” yaklaşımını andırır şekilde Hıristiyanlık ve Müslümanlık eksenli olarak yaşanmaya başladığını düşünüyor olsa gerektir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi sonrasında etnik ve dinsel/mezhepsel kimliklerin ön plana çıkmaya başladıkları görülmektedir. Ancak bu durumun “medeniyetler çatışması” şeklinde değil, modernitenin tehdit edilmesi olarak ele alınması gerekmektedir. Siyasal İslam, moderniteyi tehdit etmekte ve Batı’dan tüm dünyaya yayılan moderniteye meydan okumaktadır.

“Westphalia Antlaşmaları” ile Avrupalı devletler-arasındaki ilişkiler üzerinden bir uluslararası ilişkiler kavramsallaştırması üzerinden genellemelere gidilmesinin, Avrupa dışındaki ulus-devletlere uyarlanmasının tartışılması ihtiyacı bulunmaktadır. Bununla birlikte,

Davutoğlu'nun "*Millet-Sistemi*" kavrayışının "*Westphalia-Sistemi*" ile ortaya çıkan ulus-devlet sistemine bir alternatif olabilmesinin gerçekliği şimdinin koşulları içerisinde olanaklı görülmemektedir.

Kaynakça

- ALKAN, Mustafa. "Osmanlı Devleti'nin "İslam Birliği" Siyaseti: Ortadoğu'nun Osmanlılaşması", **Akademik Bakış**, Cilt: 9, Sayı: 18 (Yaz), 2016, s.17-32.
- "Biz Bu Rüyayı Terk Etmeliyiz", **Hürriyet**, 17 Eylül 2012.
- BOOTH, Ken. **Dünya Güvenliği Kuramı**, (çev.) Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.
- BROWN, Chris ve Kirsten AINLEY, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Çev.: Arzu Oyacıoğlu, İstanbul, Yayınodası, 2008.
- BRUBAKER, Rogers. **Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu**, (çev.) Vahide Pekel, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2009.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. **Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory**, Printed in the United States of America, Maryland, University Press of America, 1994.
- , **Civilizational Transformation and The Muslim World**, Kuala Lumpur, Published by Mahir Publications Sdn. Bhd. (A subsidiary of MAHIR HOLDINGS SDN.BHD.), 1994.
- , **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 11.Baskı, 2001.
- ERYILMAZ, Bilal. **Osmanlı Devletinde Millet Sistemi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.
- FUKUYAMA, Francis. **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (çev.) Zülfü Dicleli, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2011.
- GRAMSCI, Antonio. **Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935**, Hazırlayan: David Forgacs, (çev.) İbrahim Yıldız, Ankara, Dipnot Yayınları, 2010.
- HARDT, M. ve NEGRI, Antonio. **İmparatorluk**, (çev.) Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- , **Çokluk**, (çev.) Barış Yıldırım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.
- HUNTINGTON, Samuel. **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, (çev.) Mehmet Turhan ve Y.Z. Cem Soydemir, İstanbul, Okuyan Us, 2013.
- KİLİ, Suna ve GÖZÜBÜYÜK, Şeref. **Türk Anayasa Metinleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- KISSINGER, Henry. **Diplomasi**, (çev.) İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- KNUTSEN, Torbjon L. **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, (çev.) Mehmet Özay, İstanbul, Açılım Kitap, 2006.
- LEWIS, Bernard. **İslam'ın Siyasal Söylemi**, (çev.) Ünsal Oskay, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2011.
- LINKLATER, Andrew, **Critical Theory and World Politics**, Oxon, Routledge, 2007.
- MENTEŞE, Halil. **Halil Menteşe'nin Anıları**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.
- MOITA, Luis. "A Critical Review on The Consensus Around The "Westphalian System", **JANUS.NET e-journal of International Relations**, Vol. 3, No. 2, (Fall 2012), pp.17-42.
- NIEBUHR, Reinhold. **Ahlaklı İnsan Ahlaksız Toplum**, (çev.) Sara Akad, Ankara, Yeryüzü Yayınevi, 2003.
- NYE, Joseph S. ve David A. WELCH, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, (çev.) Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Aralık 2010.
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Barışı**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2007.